

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Είναι τιμή για μένα να κάνω την πρώτη αποτίμηση του βιβλίου αυτού με έναν πρόλογο. Ρόλος ενός προλόγου, κατά τη γνώμη μου, δεν είναι να γίνει μια *laudatio*, ένας έπαινος του συγγραφέα (κάτι θεμιτό βέβαια, αν δε χαρακτηρίζεται από ευμενή προκατάληψη), αλλά μια *recognitio*, μια αναγνώριση των αξιολογικών στοιχείων μιας συγγραφής με αντικειμενική θεώρηση των δεδομένων της. Γι' αυτό ο πρόλογος αυτός είναι μια περιεκτική αξιολόγηση του βιβλίου που έχουμε στα χέρια μας.

Ο συγγραφέας του βιβλίου μάς παρουσιάζει μια ιστορική επισκόπηση του χώρου της άθλησης και των αγώνων σε μια διαδρομή σαράντα αιώνων, θέμα που θα μπορούσε αυτοτελώς να καλυφθεί με επιμέρους πολλές μονογραφίες. Στο βιβλίο αυτό η επισκόπηση γίνεται με τρόπο αναπόφευκτα συνοπτικό, χωρίς αυτό να ζημιώνει την πληρότητα των πληροφοριών. Παρακολουθούμε μια εντυπωσιακή παρέλαση ελεγμένων στοιχείων, που δείχνουν επαφή με τις πηγές και με την υπάρχουσα βιβλιογραφία στα επιμέρους θέματα.

Ένα ιδιαίτερα αξιοσημείωτο στοιχείο είναι ότι ο συγγραφέας με εμπιστοσύνη κρίνει και με διακριτικότητα σημειώνει τις παρατηρήσεις του σε απόψεις που εξέθεσαν ομότεχνοί του. Η νηφαλιότητα και η ευγένεια συγκαταλέγονται ανάμεσα στις καλύτερες ιδιότητες του συγγραφέα, ο οποίος τεκμηριώνει τις θέσεις του που αντιπαρατίθενται σε απόψεις άλλων.

Για τον ιστορικό του αθλητισμού, κ. Σωτήρη Γιάτση, ισχύει εκείνο που με εύλογη αυταρέσκεια έλεγε ο συγγραφέας της ελληνιστικής εποχής Καλλίμαχος : 'Ουδέν αμάρτυρον αείδω' (=δεν αναφέρω τίποτε ατεκμηρίωτο). Επίσης, με το βιβλίο του αυτό πραγματώνεται ο λόγος του Ευριπίδη: 'Ολβιος όστις ιστορίας έσχε μάθησιν' (=είναι ευτυχισμένος όποιος γνώρισε την ιστορία). Είναι αποδεικτικός και τεκμηριώνει τις απόψεις του από τη μια μεριά και από την άλλη χαίρεται και μας κάνει να χαιρόμαστε την ιστορική γνώση.

Θόδωρος Μαυρόπουλος, φιλόλογος

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

Το βιβλίο αυτό απευθύνεται σε κάθε αναγνώστη που επιθυμεί να γνωρίσει την ιστορία της φυσικής αγωγής και του αθλητισμού στον ελληνικό κόσμο από τους προϊστορικούς χρόνους ως τη σημερινή εποχή. Παράλληλα, του παρέχει την ευκαιρία να δει πώς ο αθλητισμός αναπτύχθηκε σε άλλους λαούς την ίδια, περίπου, εποχή με την ελληνική. Αυτό κρίθηκε αναγκαίο, για να υπάρχει δυνατότητα σύγκρισης και παρακολούθησης της γενικότερης αθλητικής ιστορίας. Εξάλλου, υπάρχουν θέματα, όπως για παράδειγμα οι σύγχρονοι Ολυμπιακοί αγώνες, που συνδέονται πολύ στενά με την ελληνική αθλητική παράδοση.

Η πρώτη έκδοση του βιβλίου αυτού, με τον τίτλο: *Εισαγωγή στην Ιστορία της Φυσικής Αγωγής στον Ελληνικό Κόσμο*, έγινε από τις εκδόσεις του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης το 1985, ενώ η παρούσα έκδοση αποφασίστηκε μετά τη διαπίστωση ότι μετά από είκοσι χρόνια έρευνας υπήρξαν νέα στοιχεία για το θέμα. Ο συνοπτικός τρόπος παρουσίασης ενός τεράστιου σε έκταση θέματος εμπιέχει, από μεθοδολογικής πλευράς, το μειονέκτημα της παράλειψης, όχι τόσο όσον αφορά στην αντικειμενική παράθεση των γεγονότων, όσο στη μη παράθεση κάποιων βασικών αθλητικών γεγονότων. Ο συγγραφέας νομίζει ότι έγινε μια προσπάθεια να καλυφθούν και τα δύο στοιχεία.

Για τη συγγραφή του κειμένου χρησιμοποιήθηκε μια μεγάλη βιβλιογραφία, αντιπροσωπευτικό μέρος της οποίας βρίσκεται στο τέλος του βιβλίου. Η ίδια αρχή τηρήθηκε και στην παράθεση των εικόνων, λίγες από τις οποίες παρατίθενται κοντά στα σχετικά με αυτές κείμενα του βιβλίου.

Ο κύριος σκοπός της συγγραφής του βιβλίου ήταν να συζητηθούν και να απαντηθούν, όπου ήταν δυνατό, τα δύσκολα υπάρχοντα, ως σήμερα, ιστορικά αθλητικά ερωτήματα. Αυτό σημαίνει ότι το βιβλίο αυτό αποτελεί ένα ερέθισμα για μια ευρύτερη από τους ενδιαφερόμενους για την αθλητική ιστορία προσπάθεια. Αυτό, στην περίπτωσή μας, δεν ήταν εξαρχής εύκολο, αφού τα σοβαρά αθλητικά ιστορικά ερωτήματα κάθε εποχής ταυτίζονται, όχι σπάνια, με τα μεγάλα γενικά ιστορικά ερωτήματα. Για παράδειγμα, παραμένει ασαφές ακόμη το ερώτημα κατά πόσον οι ιεροί αθλητικοί αγώνες στην αρχαία Ελλάδα επηρεάστηκαν από τη ρωμαϊκή κατάκτηση (146 π.Χ.). Οι ιστορικοί του αθλητισμού δεν έλαβαν μέχρι σήμερα υπόψη τους τον παραπάνω παράγοντα. Εξάλλου, ιστορικά, δεν έχει απαντηθεί ακόμη το πόσο επηρέασε η ρωμαϊκή κατάκτηση την παύση των παραπάνω αγώνων. Ακόμη δυσκολότερο είναι το ερώτημα σχετικά με το κατά πόσο ο αρχαιοελληνικός αθλητισμός συνεχίστηκε στο πλαίσιο της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας ή της αντίστοιχης Βυζαντινής, αφού στην Ανατολή υπήρχε ο περισσότερος ελληνικός πληθυσμός. Απαντήσεις χρειάζονται και άλλα ιστορικά αθλητικά ερωτήματα, όπως: Ποιοι ήταν οι λόγοι της εξάρσης της λαϊκής άθλησης και των αγώνων κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας; Είναι φανερό ότι η αναζήτηση απαντήσεων σε σχετικά με την παραπάνω εποχή αθλητικά ερωτήματα πρέπει να οδηγήσει κάθε συγγραφέα και αναγνώστη στο εξής θέμα: Πώς ακριβώς ζούσαν στο πλαίσιο της καθημερινής ζωής οι ραγιάδες των Βαλκανικών και των άλλων χώρων της μεγάλης Οθωμανικής Αυτοκρατορίας;

Προβληματισμοί για το θέμα της αθλητικής συνέχειας υπάρχουν και για άλλες

εποχές. Κάποιοι ιστορικοί δε δέχονται την άποψη ότι οι αθλητικοί αγώνες που περιγράφονται στα ομηρικά έπη έχουν σχέση με τις σωματικές ασκήσεις των προϊστορικών χρόνων του ελληνικού χώρου. Ιστορικά, το παραπάνω θέμα συνδέεται τόσο με την ακριβή χρονολογία της συγγραφής των έργων του Ομήρου, όσο με το αν το έτος 776 π.Χ. αποτελεί την αρχή της ελληνικής ιστορίας, αφού κάποια κείμενα της Γραμμικής Β', που χρονολογούνται στα μέσα της 2^{ης} π.Χ. χιλιετηρίδας, ήδη έχουν διαβαστεί. Όμως, ακόμη και η χρονολογία της αρχής των Ολυμπιακών αγώνων είναι ασαφής, αφού τα γεγονότα συγχέονται με τους μύθους.

Γενικά, φαίνεται ότι ο χαρακτήρας του αθλητισμού στον ελληνικό χώρο είχε πάντοτε σχέση με το χαρακτήρα της ζωής των ανθρώπων που ζούσαν σ' αυτόν. Έτσι, οι σωματικές δραστηριότητες στη Ρώμη επηρεάστηκαν από τη γενική πολιτική που εφάρμοσαν οι αυτοκράτορες στην τεράστια αυτοκρατορία. Στο χριστιανικό Βυζάντιο οι αθλητικές ασκήσεις πήραν ένα λαϊκό χαρακτήρα, που στην εφαρμογή τους μοιάζουν με τις αντίστοιχες δραστηριότητες του σημερινού ερασιτεχνικού αθλητισμού. Μια άλλη πορεία ακολούθησαν οι αθλητικές ασκήσεις και στις άλλες εθνότητες ή γένη, π.χ. στους Οθωμανούς, τους Σλάβους, τους Εβραίους, τους Αρμένιους κ.ά.

Γίνεται, λοιπόν, φανερό ότι το μεγάλο πρόβλημα που συνάντησε ο αρχαιοελληνικός αθλητισμός εντοπίζεται όχι τόσο στην καθαρή ρωμαϊκή εποχή, αλλά στη δυσκολία προσαρμογής του στα χριστιανικά ήθη και έθιμα. Μετά τον 7^ο μ.Χ. αιώνα ο αθλητισμός εντάχθηκε στην τρυφή του λαού, δηλαδή στην ψυχαγωγία. Ο Ν. Σβορώνος υποστήριξε ότι μετά τον 11^ο μ.Χ. αιώνα το Βυζάντιο στράφηκε περισσότερο προς τις ελληνικές καταβολές του. Κάτι παρόμοιο συνέβη και στον αθλητισμό.

Ο τρόπος που αναπτύχθηκαν οι αθλητικές ασκήσεις και ιδιαίτερα η φυσική αγωγή στη σύγχρονη Ελλάδα σχετίζεται με την ανάπτυξη των παραπάνω στοιχείων στην Ευρώπη κατά το 19^ο αιώνα. Αυτός ήταν, εξάλλου, ο λόγος που ο ευρωπαϊκός αθλητισμός αποτελεί μέρος της επισκόπησής μας.

Ένα άλλο στοιχείο, που θα διαπιστώσει ο αναγνώστης στο κείμενο, είναι η προσπάθεια σύνθεσης των κύριων ιστορικών αθλητικών καταγραφών με συναφείς πληροφορίες, που άπτονται φιλοσοφικού, κοινωνιολογικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος. Τηρήθηκε η αρχή ότι η ιστορία του αθλητισμού πρέπει να δανείζεται στοιχεία από άλλους επιστημονικούς κλάδους, αλλά δεν πρέπει να ξεφεύγει από τις αναλύσεις των αθλητικών γεγονότων. Το παραπάνω πρόβλημα το συναντά ο μελετητής, ακόμη και στις πηγές. Ο Πλάτωνας και ο Αριστοτέλης, για παράδειγμα, θεωρούνται φιλόσοφοι και όχι ιστορικοί. Κι όμως, και οι δυο, και ιδιαίτερα ο δεύτερος, αναφέρονται σε ιστορικά αθλητικά δεδομένα (π.χ. *Αθηναίων Πολιτεία*).

Ευχαριστίες

Για την ολοκλήρωση και την έκδοση αυτού του βιβλίου βοήθησαν αρκετοί φίλοι και συνάδελφοι, τους οποίους ευχαριστώ όλους θερμά. Ιδιαίτερη τιμή οφείλω στους δύο δασκάλους μου: τον Ιωάννη Καραγιαννόπουλο, που δυστυχώς έχει φύγει από τον κόσμο μας, και τον Α.Α.Α. Bryer από το Πανεπιστήμιο του Birmingham, τώρα συνταξιούχο, πάντοτε ενεργό στην έρευνα και τη ζωή. Και οι δύο έλεγαν συχνά ότι

‘ο ιστορικός πρέπει να είναι τίμιος με την επιστήμη και τον εαυτόν του’.

Στις φίλες και φίλους Στέλλα Αθανασάκη, Δημήτρη Αραμπατζή, Μαρία Γιαγκούδη, Δημήτρη Κατζίδη, Βασίλη Κατσαρό, Δήμητρα Κούντη, Πέτρο Λινάρδο, Θόδωρο Μαυρόπουλο, Απόστολο Παπαδόπουλο και Όλγα Πετανίδου οφείλω ευχαριστίες για την ενθάρρυνση και τις πολλαπλές θετικές παρεμβάσεις τους. Ο δεύτερος από τους παραπάνω ανέλαβε και το δύσκολο έργο του τελευταίου, πριν από την έκδοση, αναγνώστη.

Επίσης, ευχαριστώ τους φοιτητές του ΤΕΦΑΑ/ΑΠΘ, οι οποίοι για πολλά χρόνια εκπονούσαν μικρές και μεστές σε περιεχόμενο εργασίες (2000 περίπου) σε σχετικά με τον αθλητισμό ιστορικά θέματα. Οι συζητήσεις και τα ερωτήματα που έθεταν αποτέλεσαν και την αφορμή να ξαναγραφεί το βιβλίο. Όμως, με την ολοκλήρωση του κειμένου έγινε αντιληπτό ότι τα ερωτήματα που παραμένουν αναπάντητα είναι περισσότερα και, δυστυχώς για το γράφοντα, αδιευκρίνιστα. Παραμένουμε, λοιπόν, σε ό,τι είπε ο Παναγιώτης Κονδύλης, ότι ο ιστορικός πρέπει να θέτει σε ένα βιβλίο ερωτήματα.

Θέλω, ακόμη, να ευχαριστήσω τους ανώνυμους διορθωτές των κειμένων, όλους όσους επέτρεψαν τη χρήση κάποιων εικόνων και πλάνων, καθώς και όσους ανατύπωσαν κάποιες αρχαίες παραστάσεις με γραμμικό τρόπο. Στην πρώτη έκδοση την παραπάνω εργασία είχε αναλάβει η κα Βασιλική Κοντού, ενώ στη δεύτερη ο κ. Γιάννης Γιαννακάκης. Επίσης, ευχαριστώ την κα Βίκυ Σκόδρα, υπεύθυνη για την επεξεργασία των κειμένων και των εικόνων. Θέλω να ευχαριστήσω θερμά τον εκδότη κ. Κώστα Χριστοδουλίδη και τις θυγατέρες του, κυρίες Μίνα και Τζένη. Επίσης, την ανώνυμη φιλόλογο των παραπάνω εκδόσεων για τη σχετική φιλολογική επιμέλεια του κειμένου. Χωρίς τη δική τους εμπιστοσύνη το βιβλίο δε θα ξαναγραφόταν πάλι από την αρχή.